

ОРГАНІЗАЦІЯ ТОТАЛЬНОЇ ФІКСАЦІЇ ТА ВИДАННЯ СВІДЧЕНЬ ПРО ГОЛОДОМОРИ 1932–1933 і 1946–1947 РОКІВ: СИСТЕМНІ ПІДХОДИ

© Гнатюк В.М., 2014

Обґрунтовано актуальну потребу якнайшвидшої організації тотального, в межах кожного населеного пункту колишньої підрадянської України, записування свідчень про Голодомори 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр. Терміновість цього завдання зумовлена дуже похилим віком потенційних інформаторів, яким нині уже виповнилося 80–90 років, а його актуальність – потребою максимально повної фіксації документів усної історії із зазначеної тематики, а також розгортанням досліджень регіональних особливостей Голодомору в різних місцевостях та картографуванням явищ Голодоморів, що його вже розпочали українські науковці.

Швидко зібрати фактичний матеріал в усіх населених пунктах України, що зазнали страхіть Голодоморів, а також увести його в науковий обіг за допомогою архівації та видання відповідних збірників можна лише із застосування системних підходів. Ключовим моментом тут повинно бути створення Всеукраїнського координаційного комітету, який мав би зорганізувати всю роботу, видати потрібні науково-методичні матеріали для записувачів, налагодити зв'язок з органами районної влади усіх регіонів колишньої підрадянської України. Основним контингентом записувачів, найбільше підготовлених до цієї роботи, автор вважає педагогів місцевих шкіл, а також студентів і викладачів ВНЗ, яких Всеукраїнський координаційний комітет разом із відповідними структурами райдержадміністрацій мав би відповідно зорганізувати. Зібраний польовий матеріал слід, на думку автора, архівувати, а також формувати з нього збірники спогадів про Голодомори і, за можливості, видавати їх в електронному чи паперовому вигляді, що дозволить швидко ввести їх у науковий обіг і використовувати в національно-патріотичному вихованні населення. Найоптимальніше структура таких збірників мала б складатися з трьох основних розділів: власне усних свідчень, копій архівних документів, що стосуються відповідних районів, аналітичної статті, яка виявила б специфіку розгортання процесів Голодомору в тому чи іншому районі в контексті всеукраїнських подій. Також, за можливості, до збірників можна долучати списки жертв Голодомору в кожному населеному пункті району, деякі історичні відомості про нього, рецепти сурогатного їдла, що його споживали місцеві мешканці в голодні роки тощо.

Особливу увагу слід приділяти спогадам про Голодомор 1946–1947 рр., яких записано сьогодні незрівнянно менше, ніж спогадів про Голодомор 1932–1933 рр. Перші ж мають надзвичайно важливе консолідаційне значення для української нації, оскільки мільйони людей з Центральної та Східної України було врятовано завдяки допомозі мешканців Західної України.

Слід розгортати записування спогадів про Голодомори і від жителів Західної України, особливо в колишніх прикордонних областях із підрадянськими територіями, що розкривало б нові аспекти трагедії всієї нації.

Ключові слова: Голодомори 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр.; Всеукраїнський координаційний комітет, порайонний принцип, районні держадміністрації, тотальна фіксація спогадів, збірники свідчень.

In the article the problem of the systematic approach to the total fixation and publication of the testimonies about holodomors 1932-1933 and 1946-1947 years is considered. The author proposes to create a Centre of coordination, that could to manage all the work. The centre could organize the groups of investigators of schoolteachers in all the regions, consult them, accumulate and publish all collected testimonies. The most preferable form of publishing are the regional books of such a structure: testimonies, archive documents and a large analytic article. The lists of the victims of Holodomor could be added hear as well as the names and the receipts of the courses, made by starving peasants at that time, the examples of the local folklore of the issue and cet.

The especial significance have the testimonies about the Holodomor of 1946-1947 years because of their consolidation role for the Ukrainian society. At that time a lot of Ukrainians from East Ukraine saved their lives bying and changing bread in the West Ukraine.

The collecting of the testimonies organized in such a way can help to make all the work very quickly during several months and then during 2-3 years to publish regional books where all the facts of starvation in Ukraine will be reflected. This mode of collecting testimonies was used by auther during preparing for publishing the book «Голодовка. Переяславщина в 1932-1933 роках. Свідчення» (Київ; Нью-Йорк, 2000).

Key words: holodomors 1932-1933 and 1946-1947 years, a Centre of coordination, total fixation, collecting testimonies.

Свідчення про Голодомори 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр. є важливим історичним джерелом для фундаментального дослідження цих трагедій нашого народу. Разом з архівними документами, матеріалами періодичних видань, публіцистикою з цієї проблеми, спогади про Голодомори допомагають відтворити картину подій на мікрорівні долі окремої людини, родини, населеного пункту. У своїй же сукупності ці спогади яскраво й повно, живими картинами, а не сухою статистикою, відтворюють людський вимір Голгофи всього українського народу, змальовуючи безліч ситуацій, у яких боролися за життя й умирали в жахливих муках мільйони українців.

У західній діаспорі, починаючи від 50-х років ХХ ст., а в Україні – від часів т.зв. “гласності” з ініціативи небайдужих патріотів-ентузіастів та науковців записано доволі багато свідчень очевидців Голодомору з усіх регіонів нашої Батьківщини. Проте, на жаль, за роки незалежності в жодній вітчизняній науково-освітній інституції не ставили завдання організації **тотального, на всеукраїнську скалю**, системного записування спогадів про Голодомори у кожному без винятку населеному пункті, що зазнали цього лиха. В обґрунтуванні таких системних підходів до фіксації свідчень про Голодомори полягає **актуальність і новизна** теми нашого дослідження.

Фіксували ці документи усної історії стихійно, безсистемно, здебільшого, без дотримання наукових вимог до текстів цього типу, оскільки здійснювали її, переважно, не фахівці-історики, а небайдужі ентузіасти найрізноманітніших професій – журналісти, вчителі, лікарі, агрономи, працівники закладів культури, водії тощо. Унаслідок цього ми маємо нині доволі потужну групу свідчень, що є надзвичайно великою цінністю для історичної пам’яті українського народу. Однак, ця група доволі нерівномірно охоплює територію центрально-східних і південних областей, значна частина населених пунктів яких не представлена в національному усному меморіалі спогадів про Голодомор.

Ситуація ускладнюється тим, що прямим свідкам катастрофи 1932–1933 рр., які могли би пригадати певні факти голодування зі своїх споминів раннього дитинства, нині щонайменше 85–90 і більше років, і з кожним днем їх стає все менше. Тож святим обов’язком вітчизняної наукової громадськості є якнайшвидше організувати тотальну фіксацію спогадів про Голодомори від очевидців тих страшних подій, щоби зберегти для нащадків безцінні факти нашої історії.

Тому **метою** цієї статті є обґрунтування системних підходів щодо організації тотального записування й видання спогадів про Голодомори 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр. у стислі терміни, поки ще є живі свідки тих подій. Для реалізації цієї мети потрібно виконати такі **завдання**:

- обґрунтування переваг організації записування свідчень за порайонним принципом;
- обґрунтування оптимальної структури збірників свідчень про Голодомори.

Системність в організації тотального записування споминів про найжахливіші трагедії нашого народу в ХХ ст. полягає, передусім, у створенні єдиного координаційного центру (який можна би було назвати, наприклад, Всеукраїнським координаційним комітетом) при Інституті історії України НАН України або при Українському центрі досліджень Голодомору (Національний університет “Києво-Могилянська академія”). Цей комітет мав би підготувати універсальний запитальник для записувачів, що максимально враховував би всі аспекти трагедії, а також містив би методичні рекомендації щодо технології самого процесу фіксації документів усної історії. Це дуже важливо, враховуючи, що записувачами виступатимуть переважно не фахівці-історики, а представники громадськості різних професій. За взірць такого допоміжного посібника міг би послужити запитальник і рекомендації, розроблені науковцями Бердянського державного педуніверситету [1].

Всеукраїнський координаційний комітет мав би також зніціювати записування спогадів про Голодомори в усіх населених пунктах, що зазнали цього лиха, через звернення до органів районної влади відповідних регіонів України, та надав би цим органам потрібну науково-методичну літературу. У своїх зверненнях комітет мав би обґрунтувати важливість задуманої справи для збереження національної пам’яті й національного виховання населення відповідного регіону, а також попросити очільників райвідділів освіти дати доручення директорам шкіл району організувати пошукові групи з числа вчителів-істориків та українських філологів, до яких могли б долучатися й учні. Саме зазначена категорія вчителів є, на нашу думку, найбільш підготовленою для фіксації спогадів про Голодомор, бо вони здатні фахово інтерпретувати історичний контекст епохи, філологи ж ще зі студентської лави мають уявлення про методологією записування творів усної народної творчості, однією з головних вимог якої є дотримання точності запису, відображення діалектних особливостей мовлення оповідачів.

Координаційний комітет міг би звернутися й до ректорів педвишів з проханням організувати тематичну практику студентів-філологів та істориків із запису свідчень про Голодомори.

Зібрані вчительськими та студентськими пошуковими групами спогади мали б скеровуватися назад до координаційного комітету, де їх мали б аналізувати й уточнювати та готувати до передавання в архіви чи до друку в паперовому або в електронному вигляді. За наявності достатньо кваліфікованих кадрів у районах, де збирали свідчення, можна було б видавати такі збірники й на місцях. Координаційний комітет мав би розробити й пропагувати оптимальну структуру цих збірників, яка дозволяла б розкрити найважливіші аспекти трагедії. Комітет також мав би надавати допомогу дослідникам з районів у пошуку архівних документів про Голодомор, що стосуються їхньої місцевості.

На нашу думку, найоптимальнішою формою систематизації споминів про Голодомор є збірники, укладені за порайонним принципом, де містилися б матеріали з усіх населених пунктів певного району за сучасного адміністративного поділу, але з урахуванням поділу, що існував у 1932–1933 та в 1946–1947 рр. Це зумовлено тим, що райони є найнижчою централізованою ланкою структури державної влади, яка керувала життям населених пунктів у голодні роки. Саме в районах приймали рішення, видавали розпорядження щодо планів розкуркулення, продрозкладки в окремих селах, у районах збирали й передавали різну інформацію у вищі інстанції. Та й сьогодні найлегше організувати роботу через районні структури, особливо коли на місцях у владі та в інших районних установах працюють патріоти, яким болить народне горе.

Районні збірники свідчень про Голодомор повинні містити, на наш погляд, три найважливіші структурні компоненти: 1) свідчення про Голодомор, зібрані в **усіх без винятку** населених пунктах відповідного району, а також (якщо є така можливість) записані від мешканців тих населених пунктів, які зникли або належать до інших адміністративних одиниць, але підчас Голодомору входили до району, що досліджується; 2) копії архівних автентичних документів часів Голодомору з місцевих та центральних архівів, що стосуються населених пунктів району чи окремих його мешканців; 3) широку аналітичну вступну статтю, яка характеризувала б ситуацію в районі в часи Голодомору в контексті подій, що розвивалися в Радянській1 Україні та в СРСР.

Додатково можна б уміщувати списки жертв (також за окремими населеними пунктами), словник місцевих назв і рецептів приготування сурогатного їдла, що його споживали мешканці в голодні часи, автентичні фольклорні твори на теми Голодомору, що побутували на території

району. Як ілюстративний матеріал можна використати фотографії населених пунктів, колгоспного активу, селян, польових робіт часів Голодомору, а також портрети оповідачів та фото пам'ятних знаків на честь знищених штучним Голодомом людей.

Корпус збірників, укладених за такою уніфікованою структурою в усіх без винятку адміністративних районах України, що постраждали від Голодоморів, становив би у своїй сукупності потужну, майже без лакун, вичерпну джерельну базу (близько 300 книжок!) для дослідження теми практично в кожному населеному пункті країни, із відображенням усіх специфічних регіональних особливостей. На такій джерельній базі легше було б досліджувати регіональну специфіку Голодомору в різних місцевостях, а також було б легше здійснити й картографування явищ Голодомору, чим сьогодні, зокрема, наполегливо займається творчий колектив дослідників з Українського наукового інституту Гарвардського університету (США), що укладає "Атлас Голодомору" [2].

Крім того, кожна така книжка має надзвичайно велике значення у розвитку історичної пам'яті й національної самосвідомості населення району. Адже, прочитавши спогади про трагедію села, з якого походиш ти або твої батьки чи діди-прадіди, побачивши тут прізвища представників твого роду чи сусідів, відчуваєш себе вже не просто громадянином України, а плоттю від плоти свого народу, свою ж долю – міцно пов'язаною з його долею. Голодомор в уяві цієї людини вже перестає бути абстрактним явищем, яке десь колись чи то було, чи то ні. Людина раз і назавжди переконається, що воно насправді було, що воно вплинуло й на її долю, долю її роду, і це знання вона пронесе через усе життя й передасть його нащадкам. Відчуття ж пов'язаності власної долі з долею свого народу, нації, – це і є історичною пам'яттю, яка лежить в основі національної самосвідомості індивіда.

За належної організації роботи основна група свідчень для колективного збірника може бути зафіксована протягом кількох місяців, що є надзвичайно актуальним, якщо врахувати дуже похилий вік очевидців, яких чи не кожного дня меншає. Ще якийсь час може зайняти пошук архівних джерел, ілюстрацій, додаткової дотичної до теми інформації, однак, назагал, протягом 2–3 років можна видати готову книжку – в електронному чи паперовому вигляді.

Що це цілком реальний алгоритм підготовки книжки про Голодомор, свідчить власний досвід автора цих рядків, який у співавторстві з Ю.Авраменком видав книжку зі спогадами про Голодомор у Переяслав-Хмельницькому районі Київщини [3]. 1993 р., працюючи заступником голови місцевої райдержадміністрації з гуманітарних питань, я запропонував створити координаційну групу з підготовки книжки про Голодомор на Переяславщині. До групи, крім мене, увійшли голова міськрайонного осередку Товариства ім. Т. Шевченка, доцент кафедри української літератури Переяслав-Хмельницького педуніверситету М. Корпанюк, науковий співробітник Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника Ю.Авраменко, журналіст місцевої районівки "Вісник Переяславщини" В.Недбайло. Я запропонував структуру майбутньої книжки, що мала складатися з трьох основних розділів: свідчень очевидців з усіх населених пунктів району, а також із тих сіл і хуторів району, які зникли на той час з різних причин; копій архівних документів, що стосувалися подій у районі під час Голодомору, а також широкої вступної статті на основі зібраних свідчень та архівних матеріалів. В основу книжки було вирішено покласти записи свідчень, здійснені науковими працівниками ПХІКЗ за розпорядженням директора установи М.Сікорського, серед яких найбільшою колекцією володів Ю.Авраменко. Для повного охоплення сіл я дав розпорядження завідувачеві райвно організувати записування спогадів у селах району силами вчителів, М. Корпанюк організував тематичну фольклорну практику 1993 р. студентів I курсу філологічного факультету із збирання споминів про Голодомор у селах Переяславщини, В. Недбайло подав добірку публікацій спогадів, які на той час вже були надруковані в районній газеті. Наукові працівники ПХІКЗ Ю. Авраменко та Н. Гнатюк їздили записувати свідчення в села району службовим автомобілем райдержадміністрації. Загалом у записуванні спогадів узяли участь 37 мешканців району.

У такий спосіб протягом кількох місяців було зібрано основний масив свідчень для майбутньої книжки, проведено відповідну пошукову роботу в архівах, на яку затрачено трохи більше часу, і на початку 1996 р. рукопис книжки під назвою "Голодомор 1932–1933 рр. на Переяславщині" був завершений і поданий на рецензію професорові П.Бачинському. Через фінансові проблеми видрукувати його вдалося лише 2000 р. завдяки сприянню Асоціації дослідників Голодомору та допомозі видавця з діаспори Мар'яна Коця.

Цей приклад свідчить, що за відповідного бажання й наполегливості силами районної інтелігенції, передусім учителів, можна організувати в короткий термін, протягом кількох місяців, фіксацію свідчень про Голодомор, і тим зберегти безцінну пам'ять про них для наших нащадків.

У передньому слові до цієї книжки упорядники звернулися до патріотичної громадськості України із закликом масово створювати аналогічні районні книжки-меморіали на своєму місцевому матеріалі, щоби звести величний всеохопний словесний пам'ятник мученикам Голодомору [4,14]. На жаль, цей заклик тоді не було почуто, і лише у 2007–2009 рр., при відзначенні 75-х роковин Голодомору, коли з ініціативи Президента України В.Ющенка були створені обласні й районні структури при держадміністраціях для підготовки Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, з'являється кілька десятків збірників свідчень очевидців за окремими адміністративними районами, що зазнали цього лиха [5]. Ці збірники дуже різняться за своїм науковим рівнем, структурою, повнотою представлення свідчень з населених пунктів району, кількістю й характером залученого архівного матеріалу, але дуже важливо, що вони системно описують подію на макрорівні адміністративного району, і з таких описів, як із цеглинок, мав би складатися макрорівень картини Голодомору на національну скалю.

Після хвилі видання порайонних збірників про Голодомори, яка відбулася у 2007–2009 рр., пізніше активність появи такого типу видань помітно зменшилася, майже припинилася, що не останньою чергою було зумовлене, мабуть, і політичними процесами в Україні, приходом до влади режиму В. Януковича, який, м'яко кажучи, не дуже шанував цю тему в українській історії.

Також і з огляду на невелику кількість збірників цього типу у зіставленні з загальною кількістю районів, що зазнали страхіть Голодомору (близько 300!), актуальність їхнього подальшого видання – і то прискореними темпами! – залишається дуже високою. При цьому слід знайти й оптимальне рішення для способу видання й спогадів про Голодомор 1946–1947 рр., яким чомусь приділяється значно менше уваги. А даремно! Адже й тут виявилися усі головні ознаки попереднього мору 1932–1933 рр. – тотальна реквізиція зерна та інших продуктів харчування в селян, відсутність централізованої продовольчої допомоги, поїздки селян за межі своєї місцевості в пошуках хліба, масова смертність з голоду, канібалізм тощо. З однією істотною відмінністю: тепер головні потоки шукачів хліба спрямовувалися не в Росію, а в нещодавно приєднану Західну Україну, де голодні люди знаходили реальну допомогу, про що із вдячністю згадують і через кілька десятиліть!

І от, незважаючи на таке величезне консолідаційне значення спогадів про Голодомор 1946–1947 рр. для згуртування української нації, немає **жодного** окремо виданого збірника свідчень про цей третій Голодомор, що його пережили українці в ХХ ст. І це при тому, що про Голодомор 1932–1933 рр. таких збірників видано сотні!

Безперечно, цю диспропорцію треба усунути й подати спомини про 1946–1947 рр. з максимальною повнотою – тим більше, що, з об'єктивних причин, серед нас живе значно більше його очевидців, ніж тих, хто пережив Голодомор 33-го.

Але постає питання, як це зробити? Видавати окремі збірники про Голодомор 1946–1947 рр. з тих самих населених пунктів і від тих самих оповідачів, що й збірники про Голодомор 1933-го? На нашу думку, це було б недоцільно. Враховуючи порівняно малу кількість людей похилого віку, що можуть нині дати свідчення про обидва Голодомори, слід, на нашу думку, записувати спогади одночасно від тих самих оповідачів про 1933-й і 1947 роки і вміщувати їх у ті самі збірники під однією обкладинкою, як це зробив, наприклад, укладач одного з видань [6]. Для дослідницьких цілей і в географічному, і в діяхронічному зрізі це доволі зручний варіант.

Упорядники деяких порайонних збірників про Голодомори вміщують іноді й відомості, які стосуються політичних репресій, що їх зазнавали мешканці того чи іншого району [7]. Безперечно, ці відомості є надзвичайно важливими для збереження історичної пам'яті українського народу, і їх потрібно також системно записувати й публікувати, але їхня фіксація потребує вже трохи іншої методології, окремих запитальників, а отже, більше часу й компетентних фахівців. Тому, звичайно, за наявності всіх цих умов, а також коштів на видання об'ємних публікацій можна вміщати й їх у порайонні збірники про Голодомори.

Окремо потрібно відзначити запис свідчень, пов'язаних із Голодоморами, на території Західної України. Цікаве видання підготували, наприклад, рівненці [8], у якому вміщено спогади мешканців усіх

16 районів та міст області, що під час Голодомору жили в підрадянській Україні. Такі видання з Західної України, але укладені за порайонним принципом і з ширшим обсягом, могли б значно доповнити скарбницю усної історії про Голодомори в різних областях нашої Вітчизни.

Були б надзвичайно корисними також порайонні збірники спогадів мешканців Західної України – передусім прикордонних областей – Тернопільської, Волинської – про їхні зустрічі і взаємини із земляками з-за Збруча, що приходили за продуктами 1946–1947 рр. Такі видання збагатили б вітчизняну науку спогадами про трагедію нації не тільки тих, хто приходили по допомогу, а й тих, хто їм допомагав...

Висновки

1. Українським історикам слід зробити усе можливе, щоби зафіксувати свідчення про Голодомори 1932–1933 рр. та 1946–1947 рр. від ще живих очевидців тих подій та людей похилого віку, які пам'ятають ці події з розповідей своїх близьких.

2. Зробити це швидко та з максимальною повнотою можна лише завдяки системним підходам і енергійним зусиллям ініціаторів. Слід створити Всеукраїнський координаційний центр, який взяв би на себе всю організаційно-методичну роботу, а головними її виконавцями повинні стати викладачі-історики та українські філологи, а також усі небайдужі ентузіасти.

3. Роботу слід організовувати за порайонним принципом, що є оптимально зручним і ефективним. За таким самим принципом слід формувати збірники свідчень, структура яких має складатися з трьох головних частин: власне свідчення з усіх без винятку населених пунктів того чи іншого району; копії архівних документів, де згадуються події в районі; широка аналітична стаття. Можуть бути введені також розділи зі списками жертв Голодомору в кожному населеному пункті, з місцевими рецептами сурогатного їдла часів Голодоморів, вірців місцевого фольклору з відповідної тематики тощо.

4. Особливу увагу слід надати фіксації свідчень про Голодомор 1946–1947 рр., яких записано й опубліковано в рази менше ніж спогадів про Голодомор 1932–1933 рр., незважаючи на те, що перші виконують надзвичайно важливу консолідаційну функцію для українського суспільства.

5. У такий спосіб організована й проведена робота із фіксації свідчень дасть змогу швидко, протягом кількох місяців, зібрати основний польовий матеріал споминів, а протягом 2–3 років підготувати відповідні збірники (в електронному, та, за можливості, паперовому вигляді) за порайонним принципом із охопленням практично всіх населених пунктів, що зазнали трагедії Голодоморів. Цей алгоритм апробував автор на практиці під час підготовки книги "Голодовка. Переяславщина в 1932–1933 роках. Свідчення" (2000 р.)

1. *Усна історія Голодомору 1932–1933 років у Північному Приазов'ї. Бердянський вимір / Упорядники: І.І. Лиман, В.М. Константинова. – Запоріжжя: "АА Тандем", 2009. – 302 с. 2. Див. також: Грінченко Г.Г. Усна історія: методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. – Х.: Харківський національний університет ім. В.М. Каразіна, 2007. – 26 с. 2. Див. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gis.huri.harvard.edu> 3. Голодовка: 1932–1933 роки на Переяславщині: Свідчення / Упорядники: Ю.В. Авраменко, В.М. Гнатюк. – Переяслав-Хмельницький; Київ; Нью-Йорк: Вид-во М.П.Коць, 2000. – 445 с. 4. Там само. 5. Див., наприклад: Книга Пам'яті. Голодомор 1932–1933 рр. на Цюрупинщині. – Цюрупинськ, 2008; Книга пам'яті Білозерського району Херсонської області. Голодомор 1932–1933 років. – Херсон, 2008; Книга-меморіал Великолепетихського району Херсонської області. Голодомори 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр. на Великолепетихщині. Словами очевидців та мовою документів. – Херсон, 2007; Книга пам'яті жертв Голодомору у Житомирському районі. – Житомир, 2007; Чорна сповідь: Кам'янський вимір трагедії 1932-1933. – Дніпропетровськ, 2008. – 332 с.; Трагічні сторінки історії Іллінеччини: Книга пам'яті. – Вінниця, 2008; Войцун І. Голодомор 1932–1933 років на Великобагачанищині. Публіцистика. Документи. – Х., 2012; Голодомор у Білій Церкві. – К. – Біла Церква, 2008; Дзвони пам'яті. Білоцерківщина в прицілі Голодомору / Упорядник А.І. Гай. – Біла Церква, 2008; Кагарличчина пам'ятає. – Біла Церква: Вид. Пионківський О.В. – 2008 тощо. 6. Ні могили, ні хресного знаку: Голодомори 1932–1933 і 1946–1947 років у Чорнухінському районі Полтавщини:*

Документи і матеріали. Свідчення / Упорядник М. Булда. – Чорнухи; К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 480 с. 7. Див., наприклад: Кушніренко І., Жилінський В. Голод і репресії на Гуляйпільщині. Історико-документальне дослідження: Дніпровський металург. – Запоріжжя, 2008. – 284 с. Без права забуття. Книга Пам'яті жертв Голодомору та політичних репересій в Летичівському районі / Упорядник Борис Владіміров. – Вінниця, 2008. 8. Ми пам'ятаємо...Світ визнає. Спогади очевидців Голодомору 1932–1933 років. – Рівне: ВАТ “Рівненська друкарня”, 2008. – 228 с.

УДК 930.1:94(477)

С.В. Колюхов

Національний університет “Львівська політехніка”

ДО ПРОБЛЕМИ ТРАКТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО ОПОРУ УКРАЇНЦІВ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

© Колюхов С. В., 2014

Проаналізовано відомі праці сучасних істориків та розглянуто позиції авторів щодо опору українців окупаційним режимам у роки Другої світової війни. Відзначені основні проблеми, що впливали на трактування національно-визвольного опору українців у роки Другої світової війни. Окреслено напрямки національно-визвольного опору.

Ключові слова: історіографія, національно-визвольний опір, Організація українських націоналістів.

The suggested scientific survey proves that even today among scholars and historians there is certain disagreement in evaluating Ukrainian resistance to the occupation regime during the Second World War. This conclusion is based on the analyzed works by modern historians.

In Soviet times, historians actively covering events of war drew attention to the tactics and strategy, to the heroism of the people who survived the war, to the crimes of German occupants (nazis). The historiography of the period of the soviet times is full of studies of the role and experience of the communist party in the struggle for the victory over the enemy. The participation of OUN and UPA in the operations is not meant in this literature at all. At the same time, the Soviet Army's errors were ignored, the repressive and punitive system of Soviet authorities was not taken into consideration, the participation in Second World War of UPA and OUN in the Second World War was considered only in negative terms.

Among the important peculiarities of the current historiography there is promotion and democratization of researching the events of the Second World War, diversification and expansion of their subjects. Thorough disclosure of the causes and peculiarities of resistance of Ukrainians to the occupation regime is one of the main directions of modern historical research.

In modern historiography, this problem is of great importance. The works of K. Kondratyuk, O. Sukhyi, V. Stetskevych, I. Patyrylyak, V. Vyatrovych, W. Kosyk, W. Shaykan, M. Lytvyn, M. Koval and other historians formed historiographical tradition of researching this important and relevant scientific and political problem. The researchers have put in scientific use a considerable amount of little-known and unknown documents from national and foreign archives.. Some scientists exploring areas of national liberation resistance in the years of 1939-1945 are focusing on the fight of UPA against the Soviet totalitarian regime. Other researchers are focused on Ukrainian-Polish confrontation, the third ones are observing the opposition to the German occupation regime.